

Қарағанды облысының әкімдігі
Қарағанды облысының тілдерді дамыту жөніндегі басқармасы

Қаздауысты Қазыбек бидің 350 жылдық мерейтойына арналған

«ҰЛТТЫҚ РУХАНИЯТ ЖӘНЕ ҚАЗДАУЫСТЫ ҚАЗЫБЕК БИ
МҰРАСЫ»

атты республикалық ғылыми-практикалық конференция
материалдарының жинағы

Қарағанды 2017 жыл

ӘОЖ 930 (063)
КБЖ 63.3 (5 қаз)
Ұ 43

РЕЦЕНЗЕНТТЕР:

Б.С. Рахымов – филология ғылымдарының докторы, профессор
Ш.М. Мәжітаева – филология ғылымдарының докторы, профессор

Жалпы редакцияны басқарған: А.М. Сүлейменов – Қарағанды облысының тілдерді дамыту жөніндегі басқармасының бөлім басшысы

Баспаға әзірлеген: Б.Ж. Алтынбек – Қарағанды облысының тілдерді дамыту жөніндегі басқармасының жетекші маманы; М.Ш. Ағымбаева – Қарағанды облысының тілдерді оқыту орталығының әдіскері; А.Ғ. Есенгелді – Қарағанды облысының тілдерді оқыту орталығының оқытушысы

Техникалық редактор: Е.Б. Белгібеков – Қарағанды облысының тілдерді оқыту орталығының бағдарламашысы

Ұ 43 Ұлттық руханият және Қаздауысты Қазыбек би мұрасы// (мақалалар жинағы).– Қарағанды, 2017. – 245 бет.

ISBN 978-601-06-4084-9

Жинақта Қаздауысты Қазыбек би Келдібекұлының 350 жылдық мерейтойына арналған «Ұлттық руханият және Қаздауысты Қазыбек би мұрасы» атты республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары топтастырылып берілген. Жинақ аса ірі саяси тұлға, би, шешен, философ, мәмілегер, қазақ ұлтының тарихында өшпес із қалдырған Қаздауысты Қазыбек бидің мемлекет пен құқық тарихындағы орны, ұлт дүниетанымы мен руханиятын дамытуға қосқан үлесі, шешендік өнер мен тіл мәселелері туралы мағлұмат береді.

Мақала мазмұнына ұйымдастырушылар мен баспа бөлімі жауап бермейді.

ӘОЖ 930 (063)
КБЖ 63.3 (5 қаз)

ISBN 978-601-06-4084-9

© Қарағанды облысының
тілдерді дамыту жөніндегі басқармасы, 2017

Би-шешендердің ойлау машығының қадірін арттыратын тағы бір ерекшелік – тездік. Сыртқы ортаға, болып жатқан оқиғаларға, даулы мәселелерге, хан, батыр, би сияқты әлеуметтік беделді тұлғалардың қойған сауалдарына сол сәтте тезірек жауап қайтару қажет және ол ұтқыр ой, тапқырлық, терең мағыналы, өмірмен тығыз байланысты, екі ұшты емес болуы тиіс. Би-шешендердің даналық сөздері де көп жағдайда өлеңмен айтылғандықтан, ол суырып салма ақындықты қажет етеді. Ақпараттарға тез жауап беру үшін алдымен, мағыналы ой керек, ол ой қайтадан тұспалданып, көркемделіп, әсерін арттыратындай болып құрылуы тиіс, сосын оны өлең шумақтарына айналдыру қажет. Міне, бұл – би-шешендердің ойлау жүйесінің қысқаша тізбегі.

Бұндай туа біткен қабілеттермен қатар, адамгершілік қасиеттер бойынша да кемелденген тұлға болуы би-шешен болу үшін алғышарт болып табылады. Әділетсіздікті көре білу, мұқтаждарға қол ұшын беру, қайырымдылық жасау, үлкенді сыйлап, кішіге ізет көрсетумен қатар, хан мен қараға да өз ойын батыл жеткізе алатын ержүректілік пен намыс, қаһар мен айбарлылық сияқты этикалық сапалар да оның бойынан табылуы тиіс. Себебі, оның адамгершілік жағы мүлт кетсе, ол сөзі мен ісі сәйкес келмей «аяқтан шалынады», ел-жұрт алдында беделі түсіріліп, оның сөзіне ешкім де құлақ аспайтын болады. Шындығында, ол өз ойын айтарда қателесуге болмайды, қателесу тағдыры оған жазылмаған. Егер би-шешен адамгершілік жағынан олқылау болса, оның сөзіне халық құлақ та аспас еді. Ендеше, олардың этикалық сапалары қоғамдық дамудың қозғаушы күштеріне айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бейсенов Қ.Ш. Философия тарихы.-Шымкент, 2005.-452 б
2. Ақатай С.Н. Инжу-маржан секілді. Алматы: Ана тілі, 1995,- 145с.
3. Раев Д.С. Қазақтың шешендік өнері: философиялық пайымдау. Алматы: Ценные бумаги, 2001. -228 б.
4. Бұқар жырау//Ай, заман-ай, заман-ай: 2 томдық.-Алматы: РББ, 1991.-384б.

ҚАЗАҚ АҚЫН-ЖЫРАУЛАРЫ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ РУХАНИЯТ

Б. БЕЙСЕНОВ

*Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
доценті, философия ғылымдарының докторы*

А. ИГИСЕНОВА

АТУ аға оқытушысы

Қазақ ақын-жырауларының дүниетанымы мен философиялық ізденістерінде және рухани құндылықтар жүйесінде ислам мен құндылықтық ұстанымдарының мәні зор. Ақын-жыраулар шығармаларында имандылық мәселесіне үлкен көңіл бөлді. Діндарлық пен имандылық, тәубешілдік пен сабырлылық, рақымшылдық пен қанағатшылдық сынды ұғымдар олардың шығармашылығының негізгі өзегін құрайды. Ақын-жыраулар шығармашылығындағы имани құндылықтар өмірдің мәндік идеясы ретінде көрінеді. Жыраулар мұрасының басты қазығы – адам, оның мінез-құлқы, қоғамдық болмыс пен әдеп мәселесі. Кісілік пен ізгілік құндылықтары пенденің адамдық қасиетін ашатын қасиеттер ретінде, адам өмірінің мәнін айқындай- тын негіз. Адам баласы бұл өткінші дүниеде адам болып қалу үшін, иманын және адамгершілігін жоғалтпауы керек. Ақын-жыраулар шығармашылығының негізгі мәселелерінің бірі адамның иманы мен әдебін сақтау жолымен қоғам өмірін салауаттандыру және жетілдіру болып табылады.

Қазақ ақын-жырауларының дүниетанымы мен рухани ізденістері руханиятымыздың қалыптасуына ықпал еткен негіз болды деп санаймыз. Ақын-жыраулардың шығармаларында

адам, қоғам, дін, дәстүр, әдеп мәселелері негізгі орын алды. Қазақ ақын-жырауларының рухани ізденістері халықтың салт-дәстүрі мен дінімен, өмір салтымен тығыз байланысты болды. Сондықтан да олардың рухани ізденістерінде қазақ қоғамының рухани болмысының түйткілді мәселелері көтерілді.

Қазақ халқының рухани әлемін жырлап ерекше көзге түскен Асан қайғы, Сыпыра жырау, Бұқар жырау, Шалкиіз, Қабылиса (Қабан), Ақтамберді, Шал ақын, Доспамбет, Жиёмбет, Дулат, Шортанбай, Мұрат, Махамбет сынды ойшылдардың діни-философиялық негіздегі ой-толғаулары тереңдігімен ерекшеленеді.

Қазақ әдебиетінің тарихын зерттеуші, көрнекті ғалым Б. Кенжебаев: «Қазақ хандығы тұсындағы әдебиет халықтың жырын жырлады, халыққа ұғымды, жақын болды. Себебі, бір жағынан, Асан қайғы, Сыпыра жырау, Бұқар жыраулардың қай-қайсы да ханға толғау жыр айтқанда, оны халықтың хал-жайы, мұңы, арманы етіп айтады, халық атынан сөйлейді» – деп жыраулардың ел мүддесін қорғаған қайраткерлер ретінде бағалайды[1]. Қазақ ақын-жыраулары халық мұң-мұқтажын жырлай отырып, елдің хал-ахуалын, зәрулі мәселесін ел тұтқаларына жеткізеді. Ақын-жыраулардың мұрасындағы діни-этикалық ұғымдар мұсылмандық ахлақ ықпалымен қалыптасқан. Олардың шығармаларында адамаралық қарым-қатынастарды реттеуші құндылықтар жүйесі Ислам әдебімен және ұлттық дәстүрмен үйлесімді үндеседі. Ақын-жыраулар ұлықтаған отанға және халыққа деген сүйіспеншілік, арнамыс, ата-ананы құрметтеу, әділдік, сабырлылық, тақуалық, қанағатшылдық, ата-баба дәстүрін құрметтеу, сауапты білу, имандылық, ауызбіршілік, тектілік сынды құндылықтар адам мен қоғам өмірін ізгілендірудің негізі ретінде көрінеді. Философ-ғалым Қ. Бейсенов былай дейді: «Қазақтың би-шешендер мен ақын-жырауларының ой-толғаулары сияқты қасиетті қазақ топырағында қалыптасқан, ғақлиятты ой-кешу үрдістерінің қайталанбас ерекшеліктеріне арқау болған рухани құбылыстар. Сондықтан да, оларды түбегейлі зерттеп, бүгінгі күннің қажеттіліктерін өтейтін халық игілігіне айналдыру ісі – кезек күттірмейтін мәселе»[2]. Сондықтан жыраулардың мұраларындағы құндылықтар табиғатын ашып көрсету арқылы, олардың дүниетанымындағы ұлттық құндылықтардың мәні мен елді біріктірудегі рухани негіздерді танып білеміз.

Жыраулар мұрасындағы діни құндылықтар орны ерекше. Жыраулар дүниетанымының діни негізі айқын. Сондықтан да жыраулар мұраларында адам үшін, яғни оның екі дүниенің бақытына ие болу шарты имандылық пен руханилықта екендігіне басты назар аударылады. Ақын-жыраулар өз ізденістерінде ұлттың рухани өрлеу мен ұлттық құндылықтарды сақтау, адамның иман әлемін күшейтіп, әдебін жетілдіруді қарастырды.

Қазақ ақын-жырауларының дүниетанымының қалыптасуында халқымыздың мақал-мәтелдері, шешендік сөздері, ғақлиятты сөз саптаулары және көшпелі өмір салты мен имани ұстанымдары маңызды рөл атқарды. Қазақ даласының рухани өмірі ғасырлар бойы жинақталған халық даналығы мен рухани қазынасын нәр алды. Далалық өмірдің өзіне тән ерекшеліктері де көп еді. Сондай ерекшеліктердің бірі – халық ауыз әдебиеті үлгілерінің ұрпақтан-ұрпаққа сабақтастықпен жеткізуі дәстүрі болатын. Ақын-жыраулар ұлттық құндылықтарды және имандылық қалыптарын жыр жолдарымен халықтың санасына және тарихи жадына сіңіре білді. Ақын-жыраулардың ой-толғауларынан далалық мәдени дәстүрдің ерекшелігін, көшпелілер дүниетанымы, адами мінез-құлықтарын, ахлақтық этикалық ұстанымдары айқын аңғарылады.

Асан қайғы, Қазтуған, Доспамбет, Шалкиіз, Үмбетей, Тәтіқара, Ақтамберді, Марғасқа, Көтеш, Шал ақындар шығармаларының ортақ құндылықтары дін, сенім, үміт, о дүние мен бұ дүние, ахлақ мәселелері, сарандық пен жомарттық, білімділік пен надандық, байлық пен кедейлік, тектілік пен тексіздік, жастық пен кәрілік, тәубе, сабыр, обал, сауап, несібе, ынсап сынды діни және философиялық мәселелер. Ақын-жыраулар жырларының рухани қуаты мен құдіреті халықтың рухани әлемін жұтаңдықтан сақтау және ата-баба дәстүрінде тәрбиелеу, ұлттық құндылықтарды жастардың дүниетанымына сіңіру болып табылады. Ел басындағы

жағдай және қоғамның саяси-әлеуметтік, рухани-ахлақтық ахуалы ақын-жыраулардың шығармаларының негізгі өзегіне айналды.

Ақын-жыраулар шығармаларының өзегі имандылыққа қатысты ой-толғауларында Құдайдың дүние мен адамды жаратуы, пайғамбарлардың өмірі, әсіресе, діннің ахлақтық ұстанымдары мен қалыптары баяндалып, діннің тәрбиелік қызметіне көңіл аударылады.

Мейірімділік, әділеттілік, шынайылық, тақуалық сынды қадірлі қасиеттер ақын-жыраулардың мұраларында молынан ұшырасады. Асан қайғы Сәбитұлы – жырау, би, ойшыл ретінде Керей мен Жәнібек хандардың кеңесшісі болған мемлекет қайраткері. Қазақ даласына аты мәшһүр «көшпелілер философы» (Ш.Уәлиханов) Асан қайғы ел бірлігі мен иман саулығын ойлаған рухани ұстаз, ел қамы үшін берекелі Жерұйықты іздеп, қазақ даласының әрбір аймағына мінездеме береді.

Асан қайғы қазақ хандығының іргесін қалауға қатысқан және қазақ хандығының саяси және рухани өмірінде өзіндік із қалдырған ойшыл. Асан өзі өмір сүрген дәуірдің саяси-әлеуметтік, мәдени оқиғаларына талдау жасаған қайраткер. Асан қайғы шығармаларының негізгі идеясы қазақ жерінің төрт тарабына берген талдамалы, сыни көзқарастары мен қазақ елінің бүгінгі мен болашағы туралы ой-толғаныстары. Асан қайғы желмаясына мініп жүріп, адамға жайлы құт дарыған берекелі Жерұйықты іздейді. Ол қазақ халқының қамын ойлап елдің дәулетті тұрмысы мен бақытты өмірін аңсады.

Мінезі жаман адамға,
Енді қайтіп жуыспа.
Тәуір көрер кісіңмен,
Жалған айтып суыспа.
Өлетұғын тай үшін,
Көшетұғын сай үшін,
Желке терің құрысып,

Әркімменен ұрыспа –дегені, бүгінгі уақыт үшін де өте маңызды. Себебі, өтірік, алаяқтық, дүние-мүлік және мансап үшін, бәсекелестік ағайын-туыстың, қызметтестер арасында алауыздықтың туындауына себеп болып жүргенін біз біліп жүрміз. Асан қайғы жұмсақ мінезділік пен мейірімділік адам болмысын асқақтататын қасиеттер екенін айтады.

Асан қайғының ахлақ қағидаларына қатысты айтқан ойларында, нәпсі туралы пікірі нақты көрінеді.

Нәпсі алдаушы дұспанның,
Насихатын алмағыл [3,25 б.]

Асан қайғы үшін нәпсі адамның жауы, нәпсісі билеген адам зорлыққа, ұрлыққа, қиянатқа жол беріп, күнәға барады. Ойшыл құдайдан қорқып, жаманшылықтың әр түрінен, нәпсіге құл болудан сақтану, яғни, нәпсінің адам дұшпаны екендігін естен шығармауды ескертеді. Құран кәрімде: «Әлдекім оны (нәпсіні) кірлетсе қор болады» – делінген (Шәмсі,10).

Жыраулар толғауларында иман, діл, әдеп, дәстүр, ғибадат ұғымдары тереңнен қозғалып, ұлтты тәрбиелеуші және халықтың рухын көтеруші қайнар көз ретінде жырланады. Дінсіздік, ғайбат, араздық, кекшілдік, тәкаппарлық адамдағы жаман қасиеттер ретінде тәркі етілсе, әділеттілік, аманатқа адалдық, жомарттық, тақуалық пен бауырмашылдық, кеңпейілділік пен тәубешілдік, шүкірлік, сабырлылық ардақталады.

XVIII ғасырдағы жыраулар ішіндегі ең көрнекті тұлға, абыз-дана Бұқар жырау – ел басына күн туған кезде халықты бірлік пен ынтымақты сақтауға шақырған ойшыл. Қалмақ басқыншылығы кезінде елдің рухын өз жырларымен көтерген, ол халқын имандылыққа, Құран мен Сүннетті ұстануға, Ислам парыздары мен иман шарттарын орындауға үндеген жырларында исламның рухани әлеміне көңіл қояды. Өзінің «Тілек» деген жырында:

Бірінші тілек тілеңіз,
Бір Аллаға жазбасқа.
Екінші тілек тілеңіз,

Әзәзіл, пасық, залымның
Тіліне еріп азбасқа.
Бесінші тілек тілеңіз;
Бес уақытты бес намаз,
Біреуі қаза қалмасқа [3,133б.]

Бұқар жырау өз замандастарының әдебі мен ахлағын түзетуге ұмтылған ойшыл.

Бұқар жырау өз жырларында Аллаһқа ғибадат етуге, иманын көтеруге, рухани тазаруға, пейілді түзетуге басқа түскен қиындықты қайыспай көтере білуге, адамдық қадір-қасиетті жоғары ұстай отырып, тағдырға налымай, өмірден түңілмей қандай жағдайлар болмасын, сабырлы болу, болашаққа деген сенім мен ертеңге деген үмітті сөндірмей әрекет етуге шақырады.

Тәңірім сөзі Фұрқанды айт,
Кәләм Алла – Құранды айт.
Тәңірім салса аузыңа,
Жан жолдасың иманды айт [3,135 б.] .

Бұқар жырау қасиетті Құранның ақиқат пен жалғанның, халал мен харамның, ақ пен қараның, мәңгілік пен өткіншіліктің, әділеттілік пен әділетсіздіктің, имандылық пен имансыздықтың, діндарлық пен дінсіздіктің арасын ашып көрсететін кітап екендігін осы өлең жолдарымен түсіндіреді. Әл-Фурхан (ажыратушы) – Құранның ең кең таралған аты. Ұлы Жаратушының сөзі – Құранда: «Бүкіл әлемге бір ескертуші болу үшін құлына (жақсы-жаманды айыратын), Құранды түсірген Алла өте жоғары» деген. Діни мәдениетте адамның кемелденуі, оның иманының толықтығы мен күшеюіне байланысты айқындалады. Адамның иман әлеміне тілдің, сөздің тигізетін ықпалы зор. Құран құндылығы мен даналығынан нәр алған Бұқар жырау халқына арнаған ғибратты сөздерінде тіл, діл, амал, ниет, көркем мінезділік адам жүрегін тазалап, иманды көркейтп, игілік пен береке беретіндігін болжайды. Ислам мәдениеті адамзатты әділеттілік пен мейірімділікке, теңдік пен өзара құрметке негізделген қарым-қатынасты ұстануға шақырады. Мұсылмандық әдепте сәлемдесу мәдениетіне ерекше көңіл аударылады. Құранда: «Қашан сендерге сәлем берілсе, оған жақсырақ немесе соның өзін қайтарыңдар» делінген (Ниса, 86).

Бұқар жырау сәлем беру мәдениеті және оның сауапты амал екендігі туралы:

Сәлем бір сөздің анасы,
Алейк алған данасы [3,135 б.]

деп, сәлем беру және оған сәлеммен жауап қайтару адамдар арасындағы сүйіспеншілік пен түсіністікті қалыптастыратындығын атап көрсетеді.

Дана халқымыздың «Брыс алды – ынтымақ», «Бірлік бар жерде – тірлік бар» – деген өмірлік ұстанымдары адамаралық қарым-қатынас мәдениетін және салиқалы сұхбаттастықты, ауызбіршілікті ардақтауын паш етеді.

Діл мұсылман болмаса,

Тіл мұсылман не пайда [3,137б.] -дейді Бұқар жырау, яғни мұсылмандық ділге негізделгенде ғана, шынайы мұсылмандық ұғымы айқындалады. Діл – халықтың жан дүниесі, яғни, халықтың рухани әлемі мен ұлттық болмысының діни негізі, Бұқар жырауды толғандырған мәселе. Сондықтан-да Бұқар жырау тіл, діл, дін сынды асыл дінгектердің халық бірлігінің мызғымас тұғыры екендігін өз өлеңдерінде арқау еткен.

«Зарзаман» дәуірінің ақыны Шортанбай Қанайұлы – халқының отаршылдықтағы хал-ахуалын және оның мұң-мұқтажын жырлаған ойшыл. Шортанбай «Келер заман сипаты» атты толғауында, халықтың тұрмыс жайы, рухани өмірі мен әдебі жөнінде толғайды.

Өтірік, ғайбат, зорлықтан,
Бойыңды тартып тек жүрсең.
Көрмессің деген залалды [3,200 б.]

Шортанбай жырау өтірік, ғайбат сынды күнәлі істерден бойды аулақ салуға шақырады. Шортанбай жырлары халықтың мінез-құлқын көркем мінезділікке сай түзетуге

және адамдар арасындағы қарым-қатынасты ізгілендіруге бағытталған. Шортанбай мұрасы имандылық пен әдептілікті, өмірлік бағдар ретінде ұстануға шақыратын рухани шамшырақ.

Дулат Бабатайұлының өлеңдерінің басты тақырыбы патшалық Ресейдің отаршылдық саясатынан туындаған әділетсіздіктерді және отарлық жүйенің қазақ елін рухани отарлауын ашық сынау және халықты ұлттық құндылықтарды ұстануға шақыру болып табылады. Ол қазақ жастарын ұлтжандылық пен ерлікке, тәрбиелікке және имандылыққа шақырған өлеңдерінде қоғам шындығын шынайы суреттей отырып, адам болмысын жан-жақты ашып көрсетеді. Оның әдептілік ұстанымы имандылыққа, шыншылдық пен әділеттілікке шақырған.

Әуелі Алла айталық,
Ағузы билляһи әліпті.
Қайыр беріп сыйлаңыз,

Мүсәпір мен кәріпті [4] С. Дәуітұлы жыраулар мұрасындағы ислами түсініктерді көрсете келе, былай дейді: «Жыраулық поэзияның түп қазығы – ақыл-нақыл екендігі әммеге аян». Ақын-жыраулар – Ислам құндылықтарын ұлттық діл мен дүниетаным ерекшеліктеріне сай насихаттаған имани әдебиеттің және ғибратты тәлімнің жарқын үлгісі. Ақын-жыраулардың мұрасын бүгінгі заман талабына сай тиімді қолдана білсек, исламның адамзатқа ортақ құндылықтарын тереңнен игеріп, ұлттық дәстүр мен қазақи әдептегі діни ахлақтық ұстанымдарды түсінуге жол ашылады. Ұлттық тұтастық пен рухани дағдарыстан құтқарар рухани кемелділікті жырлаған ақын-жыраулардың ұстанымдары – Мәңгілік Елдік мұратымызға қызмет ететін асыл мұра.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Кенжебайұлы Бейсембай. Түрік қағанатынан бүгінгі күнге дейін. – Алматы: Асем-Систем, 2010. – 344 б.
2. Бейсенов Қ. Қазақ топырағында қалыптасқан ғақлиятты ой кешу үрдістері: филос. ғыл. док. ... автореф. – Алматы, 1994. - 43 б.
3. Он ғасыр жырлайды. – Алматы, 2006. – 133 б.
4. Дулат. Замана сазы: өлеңдер мен дастандар. - Алматы: Жазушы, 1991. -160 б..
5. Дәуітұлы С. Хақ жолында. – Алматы: ҚАЗАқпарат, 2006. – 352 б.

ҚАЗЫБЕК БИДІҢ ШЕШЕНДІК СӨЗДЕРІНІҢ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТЫҚ ҚЫРЛАРЫ

М.А. БИЖАНОВА

*Алматы технологиялық университеті,
Кәсіптік оқыту және қоғамдық
ғылымдар кафедрасының доценті,
философия ғылымдарының кандидаты*

Н.Б. ӨМІРОВА

*Б. Момышұлы атындағы Алматы республикалық
«Жас ұлан» мектебінің мұғалімі*

Билер дәуірінің әдеби мұрасынан халқымыздың салт-санасы, болмыс мәдениеті, философиясы, парасат-пайымы танылатыны белгілі. Қазақ билерінен жеткен мұралардың көркемдік сипатынан жүйелі де, терең ой, сөз күдіреті көрініс тапқан. Қазақ халқының ойтанымын саралауда билер өнерінің мәдени маңызы ерекше екеніде белгілі. Халқымыз ақыл-ой, терең танымды қымбат қазына, баға жетпес байлық деп дәріптегендіктен «тура биде туған жоқ, туғанды биде иман жоқ» деген әділдігіне бас игендіктен билерге жүгінген. Әділеттілігімен ел алдында абырой беделге ие болған билер ел бірлігі мен берекесінің